INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCHERS
ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

GLOBAL IQTISODIY INQIROZLARNING MILLIY IQTISODIYOTLARGA TA'SIRI

Iskandarov Bekzod Abdijalilovich
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Iqtisodiyot nazariyasi kafedrasi katta o'qituvchisi
Ro'ziboyev Behruz
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Anotatsiya: Mazkur maqolada global iqtisodiy inqirozlarning kelib chiqish omillari, ularning rivojlanish mexanizmlari hamda milliy iqtisodiyotlarga ko'rsatadigan ko'p qirrali ta'siri tizimli ravishda tahlil qilinadi. Xususan, jahon moliya bozorlaridagi beqarorlik, tashqi savdo aloqalarining qisqarishi, investitsion faollikning pasayishi va valyuta kurslaridagi tebranishlarning milliy iqtisodiy tizimlarga qanday uzatilishi ochib beriladi. Tadqiqotda global inqirozlarning rivojlanayotgan va o'tish davridagi iqtisodiyotlarga ta'siri alohida e'tibor markazida bo'lib, ularning makroiqtisodiy barqarorlik, bandlik darajasi hamda aholi farovonligiga ta'siri chuqur tahlil qilinadi. Shuningdek, milliy iqtisodiyotlarning tashqi zarbalarga nisbatan chidamliligini oshirishda samarali fiskal va pul-kredit siyosatining o'rni asoslab beriladi. Maqola yakunida global iqtisodiy beqarorlik sharoitida iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash, iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish va institutsional islohotlarni jadallashtirishga qaratilgan amaliy taklif va tavsiyalar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: global iqtisodiy inqiroz, milliy iqtisodiyot, makroiqtisodiy barqarorlik, tashqi savdo, investitsiyalar, valyuta kursi, moliyaviy bozorlar, iqtisodiy xavfsizlik, diversifikatsiya, fiskal siyosat, pul-kredit siyosati, tashqi zarbalar, iqtisodiy o'sish

Kirish. Global iqtisodiyotning tobora integratsiyalashuvi va o'zaro bog'liqligining kuchayishi sharoitida iqtisodiy inqirozlar alohida mamlakatlar doirasidan chiqib, keng ko'lamli tizimli muammoga aylanmoqda. So'nggi o'n yilliklar tajribasi shuni ko'rsatadiki, yirik moliyaviy markazlarda yuzaga kelgan beqarorlik qisqa vaqt ichida boshqa mamlakatlarga ham tarqalib, ularning iqtisodiy rivojlanish sur'atlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, tashqi bozorlarga yuqori darajada bog'liq bo'lgan milliy iqtisodiyotlar global iqtisodiy silkinishlarga nisbatan yanada zaifroq bo'lib qolmoqda. Shu jihatdan global iqtisodiy inqirozlarning milliy iqtisodiyotlarga ta'sir mexanizmlarini ilmiy asosda o'rganish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Mazkur mavzuning ahamiyati shundaki, global inqirozlar nafaqat moliyaviy tizimlar barqarorligiga, balki ishlab chiqarish hajmi, bandlik darajasi va aholi daromadlariga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Tashqi savdo hajmining qisqarishi, kapital oqimlarining kamayishi va investitsion muhitning yomonlashuvi natijasida milliy iqtisodiyotlarda iqtisodiy o'sish sur'atlari sekinlashadi. Bu esa o'z navbatida makroiqtisodiy muvozanatning buzilishiga olib keladi. Shu sababli, iqtisodiy siyosat yuritishda global risklarni hisobga olish va ularning salbiy oqibatlarini yumshatish mexanizmlarini ishlab chiqish muhim vazifa hisoblanadi.

Ushbu maqolaning maqsadi global iqtisodiy inqirozlarning milliy iqtisodiyotlarga ta'sirini tizimli ravishda tahlil qilish hamda ularning oldini olish yoki salbiy oqibatlarini kamaytirishga qaratilgan ilmiy asoslangan yondashuvlarni ishlab chiqishdan iborat. Shu asosda tadqiqot doirasida inqirozlarning asosiy uzatish kanallari, ularning makroiqtisodiy

ko‘rsatkichlarga ta’siri va milliy iqtisodiyotlarning moslashuv darajasi kompleks tarzda o‘rganiladi.

Asosiy qism. Global iqtisodiy inqirozlar zamonaviy iqtisodiy tizimning ajralmas xususiyatiga aylanib ulgurgan bo‘lib, ularning ta’siri milliy iqtisodiyotlarda turli kanallar orqali namoyon bo‘ladi. Avvalo, inqirozlarning shakllanishi ko‘pincha moliyaviy sektor nomutanosibliklari, aktivlar bozorida “pufak”larning yuzaga kelishi, ortiqcha kreditlash hamda risklarni yetarlicha baholamaslik bilan bog‘liq. Bunday jarayonlar ma’lum bir hudud yoki mamlakatda boshlansa-da, global moliyaviy integratsiya sharoitida tezkor tarzda boshqa davlatlarga ham tarqaladi. Natijada, milliy iqtisodiyotlar tashqi zarbalarga duch keladi va bu zarbalar iqtisodiy o‘sish sur’atlarining sekinlashuvi bilan yakunlanadi.

Global inqirozlarning milliy iqtisodiyotlarga ta’siri birinchi navbatda tashqi savdo kanali orqali amalga oshadi. Jahon bozorida talabning qisqarishi eksport hajmining kamayishiga olib keladi, bu esa eksportga yo‘naltirilgan tarmoqlarning daromadlarini pasaytiradi. Natijada ishlab chiqarish hajmi qisqaradi, korxonalar moliyaviy qiyinchiliklarga duch keladi va ish o‘rinlari qisqarishi kuzatiladi. Ayniqsa, xomashyo eksportiga ixtisoslashgan mamlakatlar global narxlarning tebranishiga juda sezgir bo‘lib, inqiroz davrida ularning byudjet tushumlari keskin kamayadi. Bu holat fiskal siyosat imkoniyatlarini cheklab, davlat xarajatlarini optimallashtirish zaruratini keltirib chiqaradi.

Ikkinchi muhim kanal bu moliyaviy oqimlar orqali uzatiladigan ta’sirdir. Global inqiroz sharoitida investorlar riskdan qochishga intilib, kapitalni rivojlanayotgan bozorlardan olib chiqib ketadi. Natijada to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar hajmi kamayadi, portfel investitsiyalar oqimi qisqaradi va milliy valyuta bosim ostida qoladi. Valyuta kursining keskin o‘zgarishi esa inflyatsion bosimni kuchaytiradi hamda tashqi qarz yukini oshiradi. Bu esa o‘z navbatida moliyaviy barqarorlikka salbiy ta’sir ko‘rsatadi va bank tizimida likvidlik muammolarini yuzaga keltirishi mumkin.

Global iqtisodiy inqirozlarning yana bir muhim jihati ularning ichki iqtisodiy muvozanatga ta’siridir. Inqiroz davrida umumiy talabning qisqarishi ishlab chiqarish hajmining pasayishiga olib keladi, bu esa bandlik darajasining tushishiga sabab bo‘ladi. Ishsizlikning ortishi aholi daromadlarini kamaytiradi va iste’mol xarajatlarining qisqarishiga olib keladi. Natijada iqtisodiyotda multiplikativ salbiy ta’sir yuzaga kelib, iqtisodiy pasayish yanada chuqurlashadi. Shu bilan birga, iqtisodiy noaniqlikning ortishi tadbirkorlik faolligini susaytiradi, yangi investitsion loyihalar kechiktiriladi yoki to‘xtatiladi.

Milliy iqtisodiyotlarning global inqirozlarga nisbatan chidamliligi ularning ichki iqtisodiy siyosati va institutsional rivojlanish darajasiga bevosita bog‘liq. Diversifikatsiyalangan iqtisodiyotlar tashqi zarbalarga nisbatan ancha barqaror bo‘lib, turli tarmoqlar o‘rtasida risklarni taqsimlash imkoniga ega bo‘ladi. Aksincha, iqtisodiyoti tor ixtisoslashgan mamlakatlar global bozor tebranishlariga ko‘proq bog‘liq bo‘lib, inqirozlardan ko‘proq zarar ko‘radi. Shu bois iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, yuqori qo‘shimcha qiymat yaratuvchi tarmoqlarni rivojlantirish va innovatsion faoliyatni qo‘llab-quvvatlash ustuvor yo‘nalishlardan biri hisoblanadi.

Shuningdek, samarali fiskal va pul-kredit siyosati global inqirozlarning salbiy oqibatlarini yumshatishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Inqiroz davrida davlat tomonidan iqtisodiyotni qo‘llab-quvvatlash maqsadida rag‘batlantiruvchi fiskal choralar qo‘llanilishi mumkin, jumladan infratuzilma loyihalariga investitsiyalarni oshirish, soliq imtiyozlari berish va ijtimoiy himoya dasturlarini kengaytirish orqali ichki talabni rag‘batlantirish mumkin. Pul-kredit siyosati doirasida esa foiz stavkalarini pasaytirish, bank tizimiga likvidlik berish va kreditlashni rag‘batlantirish orqali iqtisodiy faollikni tiklashga erishiladi. Biroq ushbu choralarni amalga oshirishda inflyatsion xavflarni va davlat qarzining ortib borishini inobatga olish zarur.

Xulosa. Global iqtisodiy inqirozlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, milliy iqtisodiyotlarning barqarorligi faqat ichki omillar bilan emas, balki tashqi iqtisodiy muhit bilan ham chambarchas bog‘liq bo‘lib, bu bog‘liqlik zamonaviy globallashuv sharoitida yanada kuchayib bormoqda, natijada har qanday tashqi moliyaviy yoki savdo zarbasi qisqa vaqt ichida ichki makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarga sezilarli ta’sir o‘tkazadi, shu sababli iqtisodiy siyosatni shakllantirishda izolyatsiyalangan yondashuv samarasiz hisoblanadi va ochiq iqtisodiyot sharoitida moslashuvchan, tezkor hamda oldindan prognozlash imkoniyatiga ega boshqaruv mexanizmlarini joriy etish zarurati yuzaga keladi, ayniqsa rivojlanayotgan davlatlar uchun bu masala yanada dolzarb bo‘lib, ular global kapital oqimlari va eksport bozorlariga yuqori darajada bog‘liq bo‘lganligi sababli inqiroz davrida eng katta yo‘qotishlarga duch keladi, shundan kelib chiqib birinchi navbatda iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish ustuvor yo‘nalish sifatida belgilanishi lozim, ya’ni xomashyo eksportiga tayanib qolgan modeldan voz kechib, qayta ishlash sanoati va yuqori qo‘shimcha qiymat yaratuvchi tarmoqlarni rivojlantirish orqali tashqi narx tebranishlariga bog‘liqlikni kamaytirish talab etiladi, bundan tashqari eksport geografiyasini kengaytirish va yangi bozorlarni egallash orqali savdo risklarini taqsimlash imkoniyatlari oshiriladi, ikkinchi muhim yo‘nalish sifatida moliyaviy tizim barqarorligini mustahkamlash masalasi alohida e’tibor talab qiladi, bunda bank sektorida risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish, kapital yetarliligi talablarini kuchaytirish va kredit portfelining sifatini doimiy monitoring qilish orqali inqiroz holatlarida tizimli muammolar yuzaga kelishining oldi olinadi, uchinchi jihat sifatida samarali fiskal siyosat yuritish zarur bo‘lib, davlat byudjeti xarajatlarini ustuvor yo‘nalishlarga yo‘naltirish, ortiqcha samarasiz xarajatlarni qisqartirish va inqiroz davrida iqtisodiy faollikni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan maqsadli dasturlarni amalga oshirish muhim ahamiyat kasb etadi, shu bilan birga davlat qarzining xavfsiz darajada saqlanishi ustidan qat’iy nazorat o‘rnatilishi kerak, aks holda qisqa muddatli rag‘batlantirish choralarining uzoq muddatli salbiy oqibatlari yuzaga kelishi mumkin, pul-kredit siyosati doirasida esa inflyatsiyani jilovlash va valyuta barqarorligini ta’minlash bilan bir qatorda real sektorni kreditlashni qo‘llab-quvvatlash o‘rtasida muvozanatni saqlash talab etiladi, yana bir muhim omil sifatida institutsional islohotlarni jadallashtirish zarurati ko‘zga tashlanadi, chunki shaffof va samarali boshqaruv tizimi, qonun ustuvorligi hamda biznes muhitining barqarorligi investorlar ishonchini oshiradi va bu o‘z navbatida iqtisodiyotning tashqi zarbalarga nisbatan chidamliligini kuchaytiradi, shuningdek raqamli iqtisodiyot elementlarini keng joriy etish, innovatsion faoliyatni rag‘batlantirish va inson kapitaliga investitsiyalarni oshirish orqali iqtisodiy tizimning moslashuvchanligini ta’minlash mumkin, umumiy xulosa sifatida aytish mumkinki, global iqtisodiy inqirozlarning oldini to‘liq olish imkonsiz bo‘lsa-da, ularning salbiy ta’sirini sezilarli darajada kamaytirish mamlakatlarning o‘z iqtisodiy siyosatini qay darajada puxta va tizimli tashkil etishiga bog‘liq bo‘lib, aynan shu jihat milliy iqtisodiyotlarning uzoq muddatli barqaror rivojlanishini belgilab beradi.

ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov, A. (2015). Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi va O‘zbekiston sharoitida uni bartaraf etish yo‘llari. Toshkent: O‘zbekiston.
2. Yo‘ldoshev, Q., & Tursunov, B. (2020). Makroiqtisodiyot. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
3. Abdullayev, Yo. (2019). Iqtisodiy nazariya. Toshkent: Fan va texnologiya.
4. Raximov, M. (2021). Global iqtisodiy inqirozlarning rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotiga ta’siri. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 4(6), 45–52.
5. Tursunov, B. O., & Xudoyberdiyev, Z. (2022). Moliyaviy beqarorlik sharoitida milliy iqtisodiyot barqarorligini ta’minlash. Servis sohasi: innovatsiyalar va rivojlanish, 2(1), 18–25.